

คุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาล ที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชนในพื้นที่ 15 จังหวัดภาคกลางของประเทศไทย

ยุพิน ทองกำพลา * ท.บ.

พิศักดิ์ อังค์ศิริมงคล ** ท.บ., ส.ม., อ.ท. (ทันตสาธารณสุข)

สุนิพล โพธิ์งาม ** ส.บ. (สาธารณสุขศาสตร์), ส.บ. (อาชีวอนามัยและความปลอดภัย),
ศศ.ม. (ประชากรศึกษา)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจภาคตัดขวาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ปัจจัยส่วนบุคคล สภาพสังคมเศรษฐกิจ และปัจจัยการทำงาน 2) ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงาน 3) เปรียบเทียบคุณภาพชีวิตในการทำงานตามปัจจัยบุคคล สภาพสังคมเศรษฐกิจ และ 4) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการทำงานกับคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชนพื้นที่ 15 จังหวัดภาคกลางของประเทศไทย เก็บรวบรวมข้อมูลจากทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานประจำในศูนย์สุขภาพชุมชน 15 จังหวัดภาคกลาง โดยศึกษาจากประชากรทั้งหมด 219 คน ซึ่งผู้วิจัยจัดส่งและเก็บแบบสอบถามผ่านสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดไปยังกลุ่มตัวอย่างโดยตรง วิเคราะห์และประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) และสหสัมพันธ์เพียร์สัน (Correlation coefficient) ผลการวิจัยพบว่าทันตภิบาลส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 87.20 อายุเฉลี่ยเท่ากับ 31.13 ปี กว่าร้อยละ 50 เป็นโสด ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี อายุการทำงานเฉลี่ย 9.90 ปี ร้อยละ 60 รายได้ต่ำกว่า 15,000 บาท ร้อยละ 87 มีบุคคลที่ต้องรับภาระเลี้ยงดู เกือบร้อยละ 50 มีความเครียดในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง กว่าร้อยละ 80 มีภาระหนี้สินเฉลี่ย 5,787 บาท และปัจจัยการทำงานอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง คุณภาพชีวิตในการทำงานอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง ปัจจัยทางด้านเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อายุงาน รายได้ต่อเดือน การมีภาระหนี้สิน และการมีภาระเลี้ยงดูที่ต่างกัน มีคุณภาพชีวิตในการทำงานไม่แตกต่างกัน แต่ปัจจัยด้านสาเหตุความเครียดจากผู้บังคับบัญชา และสาเหตุความเครียดจากเพื่อนร่วมงานที่ต่างกัน มีคุณภาพชีวิตในการทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} < .05$) และปัจจัยการทำงานมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางในทิศทางเดียวกัน

คำสำคัญ : ทันตภิบาล ศูนย์สุขภาพชุมชน คุณภาพชีวิตในการทำงาน

* สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุโขทัย

** สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครปฐม

บทนำ

คนถือเป็นทรัพยากรที่มีค่า และเป็นปัจจัยการผลิตบริการที่สำคัญยิ่ง การเพิ่มปริมาณและคุณภาพของบริการไปยังลูกค้าหรือประชาชน แม้ว่าจะใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัยเพียงใดก็ตาม หากคนที่มีอยู่ไม่สามารถบริหารจัดการ ไม่มีความพึงพอใจในงาน ขาดความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองและพัฒนางานแล้ว องค์กรก็ยากที่จะเพิ่มผลผลิตของการบริการที่มีคุณภาพตรงตามความต้องการของประชาชน ผู้มารับบริการได้¹ งานถือเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต คนเราใช้เวลาอยู่กับงานอย่างน้อยหนึ่งในสามของเวลาในแต่ละวัน ดังนั้นการจัดการให้เกิดสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัวหรือครอบครัว จึงเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับความสุขในชีวิตมนุษย์

คุณภาพชีวิตในการทำงานเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการตอบสนองความต้องการ และความคาดหวังของผู้ปฏิบัติงาน เพ็ชรี รูปวิเชตร² (2551) กล่าวถึงคุณภาพชีวิตในการทำงานว่า เป็นหลักการที่ใช้ในการบริหารจัดการธุรกิจและแรงงานสัมพันธ์ ซึ่งมีหลักการอยู่ 6 ประการ คือ ความมีอิสระในสถานที่ทำงาน การมีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาในที่ทำงาน การเพิ่มศักยภาพบุคลากร การทำงานแบบประสานผ่านทีมงาน การให้ความสำคัญกับสถานที่และสิ่งแวดล้อมในการทำงาน และการมีผลตอบแทนที่ยุติธรรม ซึ่งคุณภาพชีวิตในการทำงานนี้จะนำไปสู่ความพึงพอใจในการทำงาน การผูกพันต่อองค์กร ทำให้เกิดการเพิ่มปริมาณและคุณภาพของสินค้าและบริการ สุนิธิ ศรีฉันทะมิตร³ (2551) ศึกษาคุณภาพชีวิตในการทำงานของผู้ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลชุมชน จังหวัดปทุมธานี พบว่าปัจจัยการทำงานด้านการปกครองบังคับบัญชาและด้านเพื่อนร่วมงาน มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตในการทำงานในระดับปานกลาง แต่ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะงานกับคุณภาพชีวิตในการทำงาน

ทันตภิบาล นับเป็นบุคลากรที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาด้านทันตสาธารณสุขของประเทศ เนื่องจากการขาดแคลนทันตแพทย์และการกระจายไม่ทั่วถึง ทันตภิบาลจึงต้องทำหน้าที่ในการบำบัดรักษา บริหารจัดการ และวางแผนแก้ไขปัญหาทันตสาธารณสุขของชุมชน พิศักดิ์ และคณะ⁴ (2549) พบว่าทันตภิบาลในศูนย์สุขภาพชุมชนมีเวลาเฉลี่ยในการทำงานใน 1 สัปดาห์เท่ากับ 60 ชั่วโมง โดยมีจำนวนเวลาเฉลี่ยในการบริการด้านทันตกรรมทั้งในและนอกเวลาราชการร่วมกับงานเชิงรุก สัปดาห์ละ 44 ชั่วโมง และใช้เวลาเฉลี่ยทำงานด้านอื่น การรักษาพยาบาลง่ายๆ การบริการคลินิกฝากครรภ์ การควบคุมโรคในพื้นที่ การเยี่ยมบ้าน การสำรวจข้อมูลชุมชน และงานธุรการอื่นๆ รวม 16 ชั่วโมง ซึ่งนับเป็นภาระงานที่ย่งยากซับซ้อนเกินขีดความสามารถ จนอาจทำให้ขาดความสุขและคุณภาพชีวิตในการทำงาน จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงานส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาในบุคลากรการพยาบาลและเจ้าหน้าที่อื่นๆ งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชนในพื้นที่ 15 จังหวัดภาคกลางของประเทศไทย เพื่อเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารในการพัฒนาสมรรถนะและความก้าวหน้าของบุคลากรสายงานนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์และวิธีการ

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) แบบตัดขวาง (Cross sectional study) ประชากรที่ศึกษา คือทันตภิบาลทุกคนที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชน (Primary Care Unit) สังกัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด 15 จังหวัด ในเขต 1, 4, 5 และ 9 ได้แก่ นนทบุรี ปทุมธานี สระบุรี อ่างทอง สุพรรณบุรี นครปฐม ราชบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรปราการ สมุทรสงคราม ชลบุรี

กรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

ปัจจัยด้านบุคคล สภาพสังคม เศรษฐกิจ
1. เพศ 2. อายุ 3. สถานภาพสมรส 4. ระดับการศึกษา 5. อายุงาน 6. รายได้ต่อเดือน 7. บุคคลที่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดู 8. ความเครียดในการปฏิบัติงาน 9. ภาระหนี้สิน

ตัวแปรตาม

คุณภาพชีวิตในการทำงาน
1. การได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอ ยุติธรรม 2. สภาพการทำงานที่คำนึงถึงความปลอดภัย และสุขภาพอนามัย 3. โอกาสในการพัฒนาความรู้ ความสามารถ 4. ความมั่นคงความก้าวหน้าในงาน 5. การทำงานร่วมกัน 6. ประชาธิปไตยในองค์กร 7. ความสมดุลระหว่างงานกับชีวิตส่วนตัว 8. ลักษณะงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

ปัจจัยการทำงาน

ปัจจัยการทำงาน
1. ลักษณะงาน 2. การปกครองบังคับบัญชา 3. ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน

ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว รวมทั้งสิ้น 219 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยส่งแบบสอบถามผ่านกลุ่มงานทันตสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดทั้ง 15 จังหวัด ส่งให้ทันตภิบาลในศูนย์สุขภาพชุมชน ตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง แล้วรวบรวมส่งกลับคืนให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่าง เมษายน - พฤษภาคม 2553 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการทำงานและคุณภาพชีวิตการทำงานของสุนิ ศรีฉันทะมิตรซึ่งประกอบด้วย แบบสอบถาม 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับประชากรที่ศึกษา ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา อายุ การทำงาน รายได้ต่อเดือน การมีบุคคลที่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดู ความเครียดในการปฏิบัติงาน และ ภาระหนี้สิน ส่วนที่ 2 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับปัจจัยการทำงาน ซึ่งประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับลักษณะงาน การปกครองบังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน ส่วนที่ 3 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงาน ซึ่งประกอบด้วยข้อคำถาม 8 ด้านเกี่ยวกับการได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอ ยุติธรรม การทำงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและสุขอนามัย โอกาสในการพัฒนาความรู้ความสามารถ ความมั่นคงและความก้าวหน้าในงาน การทำงานร่วมกัน ประชาธิปไตยในองค์กร ความสมดุลระหว่างงานกับชีวิตส่วนตัว และลักษณะงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งในข้อคำถามส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 สุนิ ศรีฉันทะมิตร ได้สร้างขึ้นและทดสอบความตรงของเครื่องมือ (Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหา ทดสอบความเที่ยง (Reliability) มาแล้วในกลุ่มตัวอย่างผู้ปฏิบัติงานในสถานบริการสาธารณสุขระดับเดียวกันในจังหวัดปทุมธานี โดยวิธี Conbrach's alpha coefficient ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามดังนี้ ส่วนที่เกี่ยวกับลักษณะงาน 0.598 การปกครองบังคับบัญชา 0.889 เพื่อน

ร่วมงาน 0.888 การได้รับค่าตอบแทนที่ยุติธรรม 0.811 สภาพการทำงานที่ปลอดภัย 0.650 โอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถ 0.817 ความมั่นคงก้าวหน้าในการทำงาน 0.723 การทำงานร่วมกัน 0.902 ประชาธิปไตย ในองค์กร 0.757 ความสมดุลระหว่างงานกับชีวิตส่วนตัว 0.932 และลักษณะงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม 0.690 ทั้งนี้ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษาโดยมิได้ทดสอบใหม่ ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสำหรับการพรรณนาลักษณะทั่วไป ปัจจัยการทำงานและคุณภาพชีวิตการทำงานของกลุ่มตัวอย่าง ใช้สถิติวิเคราะห์การทดสอบที่ t-test และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว เพื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคุณภาพชีวิตในการทำงาน ตามกลุ่มของตัวแปรอิสระ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการทำงาน กับคุณภาพชีวิตในการทำงาน โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's correlation coefficient)

ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาจำนวน 219 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 87.2 มีช่วงอายุระหว่าง 20-40 ปีมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 91.8 โดยมีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 31.1 ปี สถานภาพสมรส กว่าครึ่งหนึ่งเป็นโสด ประมาณสองในสามสำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาตรี ร้อยละ 69.4 อายุการทำงานส่วนใหญ่น้อยกว่า 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 52.5 โดยมีอายุการทำงานเฉลี่ย 9.9 ปี ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 60.3 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 14,866.3 บาท นอกจากนี้ พบว่าร้อยละ 87.7 ของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีบุคคลที่เป็นภาระต้องรับผิดชอบเลี้ยงดู (ตารางที่ 1) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเครียดในการปฏิบัติงานอยู่

ตารางที่ 1 จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามคุณลักษณะประชากร และปัจจัยด้านสังคมเศรษฐกิจ (n = 219)

Table 1 Number and percentage of the samples differentiated by demographic data (n = 219)

คุณลักษณะประชากร และปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจ	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	28	12.8
หญิง	191	87.2
2. อายุ		
น้อยกว่า / เท่ากับ 30 ปี	94	42.9
1 - 40 ปี	107	48.9
41 - 50 ปี	15	6.8
51 ปีขึ้นไป	3	1.4
$\bar{X}$ = 31.13 S.D = 6.51 ปี		
3. สถานภาพสมรส		
โสด	115	52.5
สมรส	96	43.8
ม่าย / หย่า / แยกกันอยู่	8	3.7
4. ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	64	29.2
ปริญญาตรี	152	69.4
สูงกว่าปริญญาตรี	3	1.4
5. อายุงาน (ปี)		
น้อยกว่า / เท่ากับ 10 ปี	115	52.5
11 - 20 ปี	95	43.4
21- 30 ปี	7	3.2
31 ปี ขึ้นไป	2	0.9
$\bar{X}$ = 9.90 S.D = 5.73 ปี		
6. รายได้ต่อเดือน (บาท)		
น้อยกว่า / เท่ากับ 10,000 บาท	45	20.6
10,001 - 15,000 บาท	87	39.7
15,001 - 20,000 บาท	56	25.6
20,001 - 25,000 บาท	23	10.5
25,001 บาทขึ้นไป	8	3.6
$\bar{X}$ = 14,866.32 S.D = 5,068.72		

ตารางที่ 1 ต่อ

คุณลักษณะประชากร และปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจ	จำนวน	ร้อยละ
7. บุคคลที่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดู		
ไม่มี	27	12.3
มี	192	87.7
8. ภาระหนี้สิน		
ไม่มี	34	15.5
มี	185	84.5
$\bar{X} = 5,787.02$ S.D = 4,222.09		

ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 46.1 กลุ่มตัวอย่างที่มีความเครียดในระดับมากมีจำนวนไม่มากนัก คิดเป็นร้อยละ 2.2 ทั้งนี้สาเหตุของความเครียดที่พบมากที่สุดคือเครียดจากภาระงาน มีถึงร้อยละ 57.1 รองลงมาได้แก่สาเหตุความเครียด อันเนื่องมาจากเพื่อนร่วมงาน ร้อยละ 29.2 และเครียดจากผู้บังคับบัญชา คิดเป็นร้อยละ 19.6 ด้านภาระหนี้สินพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 84.5 มีภาระหนี้สิน ทั้งนี้ภาระหนี้สินที่มากที่สุด 2 ลำดับแรก ได้แก่ ภาระหนี้สินที่เกิดจากการใช้จ่ายเกี่ยวกับยานพาหนะ คิดเป็นร้อยละ 40.2 รองลงมาคือภาระหนี้สินเกี่ยวกับการศึกษาของบุคคลในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 39.3

ส่วนที่ 2 ปัจจัยการทำงาน

ปัจจัยการทำงานประกอบด้วยความคิดเห็น 3 ด้าน คือลักษณะงาน การปกครองบังคับบัญชา และความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน จากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยในการทำงานของทันตภิบาลที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ปัจจัยการทำงานโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง ($\bar{X} = 3.44$) เมื่อพิจารณาปัจจัยการทำงานเป็นรายด้าน ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะงาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง ($\bar{X} = 3.86$) เช่นเดียวกับปัจจัยด้านการ

ปกครองบังคับบัญชา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง ($\bar{X} = 3.18$) และปัจจัยที่เกี่ยวกับเพื่อนร่วมงาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง ($\bar{X} = 3.26$) เช่นเดียวกัน (ตารางที่ 2)

ส่วนที่ 3 คุณภาพชีวิตในการทำงาน

จากการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตในการทำงานโดยรวมของทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชน อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง ($\bar{X} = 3.38$) ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่าด้านที่มีคุณภาพชีวิตในการทำงานสูงสุด คือ ลักษณะงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ($\bar{X} = 4.11$) อยู่ในระดับสูง ลำดับรองลงมาคือ ประชาธิปไตยในองค์กร การทำงานร่วมกัน สภาพการทำงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและสุขภาพอนามัย การได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม โอกาสในการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ความสมดุลระหว่างงานกับชีวิตส่วนตัว ($\bar{X} = 3.49$, 3.34 , 3.34 , 3.33 , 3.30 และ 3.17 ตามลำดับ) ซึ่งจัดอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยคุณภาพชีวิตในการทำงานต่ำที่สุด คือ ด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในงานซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.97 อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงมาตรฐานและระดับปัจจัยการทำงานของทันตาริบาลในศูนย์สุขภาพชุมชน

Table 2 The work factors level of dental nurses in Primary Care Unit (n = 219)

ปัจจัยการทำงาน	$\bar{X}$	S.D	ระดับปัจจัยการทำงาน
1. ลักษณะงาน	3.86	0.74	ปานกลางค่อนข้างสูง
2. การปกครองบังคับบัญชา	3.18	0.98	ปานกลางค่อนข้างสูง
3. เพื่อนร่วมงาน	3.26	0.96	ปานกลางค่อนข้างสูง
รวมทุกด้าน	3.44	0.90	ปานกลางค่อนข้างสูง

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงมาตรฐานและระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตาริบาลในศูนย์สุขภาพชุมชน

Table 3 The quality of work life level of dental nurses in Primary Care Unit (n = 219)

คุณภาพชีวิตในการทำงาน	$\bar{X}$	S.D	ระดับคุณภาพชีวิตในการทำงาน
1. ลักษณะงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม	4.11	0.69	สูง
2. ประชาธิปไตยในองค์กร	3.49	1.05	ปานกลางค่อนข้างสูง
3. การทำงานร่วมกัน	3.34	1.11	ปานกลางค่อนข้างสูง
4. สภาพการทำงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและสุขภาพอนามัย	3.34	1.33	ปานกลางค่อนข้างสูง
5. การได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม	3.33	1.07	ปานกลางค่อนข้างสูง
6. โอกาสในการพัฒนาความรู้ความสามารถ	3.30	0.95	ปานกลางค่อนข้างสูง
7. ความสมดุลระหว่างงานกับชีวิตส่วนตัว	3.17	0.82	ปานกลางค่อนข้างสูง
8. ความมั่นคงและความก้าวหน้าในงาน	2.97	1.28	ปานกลางค่อนข้างต่ำ
รวมทุกด้าน	3.38	1.04	ปานกลางค่อนข้างสูง

ส่วนที่ 4 การเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชนที่มีปัจจัยด้านบุคคลและสภาพสังคม เศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

4.1 จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชน จำแนกตาม เพศ การมีภาระเลี้ยงดู และการมีภาระหนี้สิน โดยใช้การทดสอบ ค่าที (t-test) พบว่าคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาล หญิงและชายไม่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับทันตภิบาลที่มีภาระเลี้ยงดูแตกต่างกัน หรือที่มีภาระหนี้สินต่างกัน มีระดับคุณภาพชีวิตในการทำงานไม่แตกต่างกัน (ตารางที่ 4)

4.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบคุณภาพชีวิตในการทำงาน จำแนกตาม อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อายุการทำงาน และรายได้ต่อเดือน โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) พบว่าทันตภิบาลที่มีระดับอายุต่าง

กันมีคุณภาพชีวิตในการทำงานไม่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับทันตภิบาลที่มีสถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อายุงาน รายได้ต่อเดือนที่แตกต่างกัน มีคุณภาพชีวิตในการทำงานไม่แตกต่างกัน (ตารางที่ 5 และ 6)

4.3 การวิเคราะห์เปรียบเทียบคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชน จำแนกตามสาเหตุของความเครียดในการทำงาน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา ภาระงานและสาเหตุอื่นๆ โดยใช้การทดสอบ ค่า ที (t-test) พบว่า ทันตภิบาลในศูนย์สุขภาพชุมชนที่มีสาเหตุของความเครียดในการทำงานจากผู้บังคับบัญชาต่างกัน มีคุณภาพชีวิตในการทำงานต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 เช่นเดียวกับ ทันตภิบาลที่มีสาเหตุของความเครียดในการทำงานจากเพื่อนร่วมงานแตกต่างกัน มีคุณภาพชีวิตในการทำงานต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เช่นกัน (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 4 ความแตกต่างของคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชน จำแนกตาม เพศ การมีภาระเลี้ยงดู และการมีภาระหนี้สิน

Table 4 The difference of quality of work life of dental nurses in Primary Care Unit differentiated by gender, number of dependants and debts

คุณภาพชีวิตในการทำงาน / ตัวแปรอิสระ	n	$\bar{X}$	S.D	t	p-value
1. คุณภาพชีวิตการทำงาน / เพศ					
ชาย	28	3.40	0.23	1.608	.109
หญิง	191	3.33	0.22		
2. คุณภาพชีวิตในการทำงาน / การมีภาระเลี้ยงดู					
มี	192	3.34	0.23	.365	.715
ไม่มี	27	3.33	0.17		
3. คุณภาพชีวิตการทำงาน / การมีภาระหนี้สิน					
มี	185	3.34	0.22	0.342	.732
ไม่มี	34	3.35	0.23		

ตารางที่ 5 คุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตพยาบาลที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชน จำแนกตามกลุ่มอายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อายุงาน และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

Table 5 Quality of work life of dental nurses in Primary Care Unit differentiated by age groups, educational level, years of services and monthly income

คุณภาพชีวิตในการทำงาน	n	$\bar{X}$	S.D
อายุ	219	3.34	0.22
น้อยกว่า / เท่ากับ 30 ปี	94	3.36	0.24
31 - 40 ปี	107	3.33	0.21
41 - 50 ปี	15	3.27	0.20
51 ปีขึ้นไป	3	3.40	0.15
สถานภาพสมรส	219	3.34	0.22
โสด	115	3.34	0.24
สมรส	96	3.35	0.21
ม่าย/หย่า/แยก	8	3.26	0.15
ระดับการศึกษา	219	3.34	0.22
ต่ำกว่าปริญญาตรี	64	3.35	0.20
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	152	3.34	0.24
สูงกว่าปริญญาตรี	3	3.33	0.06
อายุงาน	219	3.34	0.22
ต่ำกว่า/เท่ากับ 10 ปี	115	3.35	0.23
11-20 ปี	95	3.33	0.22
21-30 ปี	7	3.35	0.17
31 ปี ขึ้นไป	2	3.32	0.08
ระดับรายได้ต่อเดือน	219	3.34	0.22
น้อยกว่า / เท่ากับ 10,000 บาท	45	3.38	0.29
10,001 - 15,000 บาท	87	3.33	0.20
15,001 - 20,000 บาท	56	3.32	0.20
20,001 - 25,000 บาท	23	3.35	0.17
มากกว่า 25,001 บาท	8	3.35	0.30

ตารางที่ 6 ความแตกต่างของคุณภาพชีวิตในการทำงานระหว่างกลุ่มทันตภิบาลจำแนกกลุ่มตามอายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อายุงาน และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

Table 6 The quality of work life between groups by age, educational level, years of services and monthly income (n = 219)

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p-value
กลุ่มอายุ	10.906	218			
ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม	.138	3	.046	.921	.432
ความแตกต่างภายในกลุ่ม	10.767	215	.050		
สถานภาพสมรส	10.906	218			
ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม	.052	2	.026	.516	.597
ความแตกต่างภายในกลุ่ม	10.854	216	.050		
ระดับการศึกษา	10.906	218			
ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม	.004	2	.022	.036	.965
ความแตกต่างภายในกลุ่ม	10.902	216	.050		
อายุงาน	10.906	218			
ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม	.032	3	.011	.212	.888
ความแตกต่างภายในกลุ่ม	10.873	215	.051		
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	10.906	218			
ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม	.120	4	.030	.594	.667
ความแตกต่างภายในกลุ่ม	10.786	214	.050		

ส่วนที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการทำงานกับคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาลในศูนย์สุขภาพชุมชน

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการทำงานกับคุณภาพชีวิตการทำงานของทันตภิบาลในศูนย์สุขภาพชุมชน โดยใช้การทดสอบสหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's correlation coefficient) พบว่าปัจจัยการทำงานโดยรวมของทันตภิบาล มีความ

สัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตในการทำงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 โดยมีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง ในทิศทางเดียวกัน ($r = .426$) และเมื่อพิจารณาปัจจัยการทำงานเป็นรายด้าน พบว่าการปกครองบังคับบัญชามีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตในการทำงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 โดยมีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง ในทิศทางเดียวกัน ($r = .381$) เช่นเดียวกันลักษณะงาน มี

ตารางที่ 7 ความแตกต่างของคุณภาพชีวิตในการทำงาน ของทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชน จำแนกตามสาเหตุของความเครียดในการปฏิบัติงาน

Table 7 The difference of quality of work life of dental nurses in Primary Care Unit differentiated by work - related stress causes

คุณภาพชีวิตในการทำงาน / ตัวแปรอิสระ	n	$\bar{X}$	S.D	t	p-value
1. คุณภาพชีวิตการทำงาน / ผู้บังคับบัญชา					
ไม่มีความเครียด	176	3.37	0.22	4.120	.000*
มีความเครียด	43	3.22	0.22		
2. คุณภาพชีวิตในการทำงาน / เพื่อนร่วมงาน					
ไม่มีความเครียด	155	3.37	0.23	2.680	.008**
มีความเครียด	64	3.28	0.20		
3. คุณภาพชีวิตการทำงาน / ผู้ได้บังคับบัญชา					
ไม่มีความเครียด	208	3.34	0.23	.124	.901
มีความเครียด	11	3.33	0.19		
4. คุณภาพชีวิตในการทำงาน / ภาระงาน					
ไม่มีความเครียด	94	3.35	0.25	.392	.696
มีความเครียด	125	3.34	0.21		
5. คุณภาพชีวิตในการทำงาน / สาเหตุอื่นๆ					
ไม่มีความเครียด	184	3.33	0.23	1.519	.130
มีความเครียด	35	3.39	0.21		

* significantly ($p < .001$, Independent t-test)

** significantly ($p < .010$, Independent t-test)

ความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตในการทำงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ในทิศทางเดียวกัน ส่วนปัจจัยด้านเพื่อนร่วมงาน ไม่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาลในศูนย์สุขภาพชุมชน ($r = .121$) (ตารางที่ 8)

บทวิจารณ์

ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชนอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง ($\bar{X} = 3.38$) สอดคล้องกับ สุนิธิ ศรีฉันทะมิตร³ (2551) ที่ได้ศึกษา

ตารางที่ 8 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการทำงานกับคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาลในศูนย์สุขภาพชุมชน

Table 8 The relationship between work factors and the quality of work life of dental nurses in Primary Care Unit. (n = 219)

ปัจจัยในการทำงาน	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)	p-value	ระดับความสัมพันธ์
ลักษณะงาน	0.303	< .001*	ปานกลาง
การปกครองบังคับบัญชา	0.381	< .001*	ปานกลาง
ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน	0.121	.074	น้อย
ปัจจัยการทำงานรวม	0.426	< .001*	ปานกลาง

* significantly (p < .001, Pearson's correlation coefficient)

คุณภาพชีวิตของผู้ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลชุมชน อำเภอยะบوري จังหวัดปทุมธานี พบอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง และเมื่อพิจารณารายด้านก็มีด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและต่ำสุดไม่แตกต่างกัน น่าจะเป็นเพราะทันตภิบาลเองแม้จะรับรู้ได้ว่าสายงานที่ปฏิบัติอยู่มีความมั่นคงและก้าวหน้าในงานค่อนข้างต่ำ แต่รู้สึกว่าคุณค่าและเป็นที่ยอมรับของสังคม

จากการเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาลในศูนย์สุขภาพชุมชนที่มีปัจจัยส่วนบุคคล สภาพสังคม เศรษฐกิจต่างกัน ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อายุงาน รายได้ ต่อเดือน การมีภาระเลี้ยงดู และการมีภาระหนี้สิน พบว่ามีคุณภาพชีวิตในการทำงานไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ไครยา วงศ์วิริยะสิทธิ์⁵ (2545) และการศึกษาของ จุฑาหวดี กลิ่นเฟื่อง⁶ (2543) แต่ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของสุนิธิ ศรีฉันทะมิตร³ (2551) ที่พบว่าในกลุ่มอายุต่างกัน คุณภาพชีวิตในการทำงานแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบคุณภาพชีวิตในการทำงาน จำแนกตามสาเหตุของความเครียดในการทำงานทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ความเครียดจากผู้บังคับบัญชา จากเพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา ภาระงาน และเหตุ

อื่นๆ พบว่า การมีสาเหตุความเครียดในการทำงานจากผู้บังคับบัญชาและจากเพื่อนร่วมงานแตกต่างกัน ทำให้มีคุณภาพชีวิตในการทำงานแตกต่างกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ สุนิธิ ศรีฉันทะมิตร³ (2551) ที่พบว่า ผู้ปฏิบัติงานที่มีสาเหตุของความเครียดในการทำงานจากผู้บังคับบัญชา จากเพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาต่างกัน มีคุณภาพชีวิตในการทำงานต่างกัน

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการทำงานทั้ง 3 ด้านกับคุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตภิบาล พบว่า ปัจจัยการทำงานโดยรวมมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงาน โดยมีความสัมพันธ์ระดับปานกลางในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ สุนิธิ ศรีฉันทะมิตร³ (2551) อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการทำงานแยกรายด้านกับคุณภาพชีวิต พบว่า ปัจจัยการทำงานด้านลักษณะงานและด้านการปกครองบังคับบัญชา มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงาน ในระดับปานกลางทิศทางเดียวกัน แต่ปัจจัยด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานไม่พบความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตในการทำงานแต่อย่างใด

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัย คุณภาพชีวิตในการทำงานของทันตากริบาลในศูนย์สุขภาพชุมชน 15 จังหวัดภาคกลาง ประเทศไทยพบว่า คุณภาพชีวิตในการทำงานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง ทั้งนี้ ทันตากริบาลเอง แม้จะเป็นสายงานที่มีความมั่นคงก้าวหน้าในราชการค่อนข้างน้อย แต่ผู้ปฏิบัติงานเองก็ยังยอมรับว่าตนเองมีคุณค่าและประโยชน์ต่อสังคมมาก ผลการศึกษานี้เสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกระทรวงสาธารณสุข ให้ความสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะของทันตากริบาลให้ได้ศึกษาต่อด้านทันตสาธารณสุข และสามารถนำวุฒิ

การศึกษามาปรับเลื่อนตำแหน่งในสายงานให้สูงขึ้น เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานต่อไป

คำขอบคุณ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ทันตแพทย์และเจ้าหน้าที่งานทันตสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดทั้ง 15 แห่ง ที่ช่วยเหลือในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ขอขอบคุณทันตากริบาลในศูนย์สุขภาพชุมชนทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม ขอขอบคุณ อาจารย์วัลย์รัตน์ องค์ศิริมงคล ที่กรุณาช่วยเหลือในการประมวลผลข้อมูล จนทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 - 2554 แผน 10 ยุทธศาสตร์พอเพียง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก ; 2550.
2. เพ็ชร รุปริเชตร. คุณภาพชีวิตทำงาน: เพื่อปรับปรุงการบริหารจัดการแบบไทย. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย 23,1 (ม.ค. - เม.ย. 2546) : 102 - 118.
3. สุนิธิ ศรีฉันทะมิตร. คุณภาพชีวิตในการทำงานของผู้ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลชุมชน อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2551.
4. พิศักดิ์ องค์ศิริมงคล, สุนิธิ วงศ์คงคาเทพ, สาลิกา เมธนาวัน, อาลิสา ศิริเวชสุนทร. การกระจายทันตากริบาลไทยและภาระงานที่ปฏิบัติ
- ในศูนย์สุขภาพชุมชน พ.ศ. 2549. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข 2551 ; 2 : 91 - 98.
5. โศรยา วงศ์วิริยะสิทธิ์. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตในการทำงานกับความผูกพันต่อองค์การของพนักงานฝ่ายซ่อมบำรุงอากาศยาน บริษัทการบิน. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.
6. จุฑาวิดี กลิ่นเฟื่อง. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ลักษณะงาน และบรรยากาศองค์การกับคุณภาพชีวิตการทำงานของพยาบาลประจำโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม. ปริญญาโทพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

Quality of Work Life of Dental Nurses in Primary Care Units in 15 Provinces of Central Region, Thailand

Yupin Thongkamphla* D.D.S.

Pisak Ongsirimongkol ** D.D.S., M.P.H., Diplome (Thai Board of Dental Public Health)

Sunipol Phongam ** B.P.H., M.A.

Abstract

This was a cross-sectional study conducted for the purpose of finding out 1) the personal socio-economic and work factors 2) the level of quality of work life 3) the quality of work life that was influenced by personal socio-economic factors and 4) the relationship between work factors and quality of work life of dental nurses in primary care units (PCUs) in 15 provinces of central region of Thailand. Data were collected from 219 dental nurses who work in PCUs by answering questionnaires. A computer program was used to calculate percentage, mean, standard deviation, t-test, ANOVA and correlation coefficient. The results of this study showed that dental nurses were mostly female with a mean age of 31.13 years; more than 50% were single, mostly were bachelor's degree holders. Their average years of services was 9.90 about 60% had a monthly income below than 15,000 baht, about 50% had a moderate level of work stress, more than 80% had a debt with average 5,787 baht and a high percentage had a moderate level of work factors, a rather high proportion of dental nurses had a moderate level of quality of work life. Dental nurses with difference in work-related stress caused by supervisors and colleagues had significantly different levels of quality of life ($p < 0.05$) while those with different in age, sex, marital status, educational levels, years of services, monthly incomes, numbers of dependants, and debts had no difference in their quality of life. The work factors significantly had a moderate level relationship with the quality of work life of dental nurses in PCUs ($p < 0.05$) in the same direction.

Key words : dental Nurse, Primary Care Units (PCUs), quality of work life

* Provincial Health Office, Nakhon Pathom Province

** Provincial Health Office, Sukhothai Province